

DUŠAN JOVANOVIĆ

Pisemski nabiralnik

Danes zjutraj, 22. septembra, sem v pisemskem nabiralniku končno pričakal pravo pravcato pismo. Odposlala ga je moja bivša žena Ana. Oko mi je zavriškalo in srce zaplesalo. Po zelo dolgem času me je nekdo, ki ga poznam, ogovoril s pismom. Že celo večnost mi nihče več ne piše, vsi samo telefonirajo. Pozabil sem že, kaj se pravi dobiti pismo, odpisati, nestrpno čakati na odgovor. Pisem v starem, osebnem pomenu besede ni več na svetu. Dražljivi občutki, vezani na dopisovanje, so izumrli. Do vsebine pisemskega nabiralnika sem postal, blago rečeno, ravnodušen. Ogovarjajo me samo še neznanci brez imena in obraza. V pisemskih ovojnica ni več sledu o zaupnostih, so le bolj ali manj brezdušna obvestila, računi, zoprna vabila. Višek nesramnosti pa so reklame, ki jih brezobzirni trgovci tlačijo v moj pisemski nabiralnik. Kako si drznejo! Ali ne bi moralo biti to kaznivo?

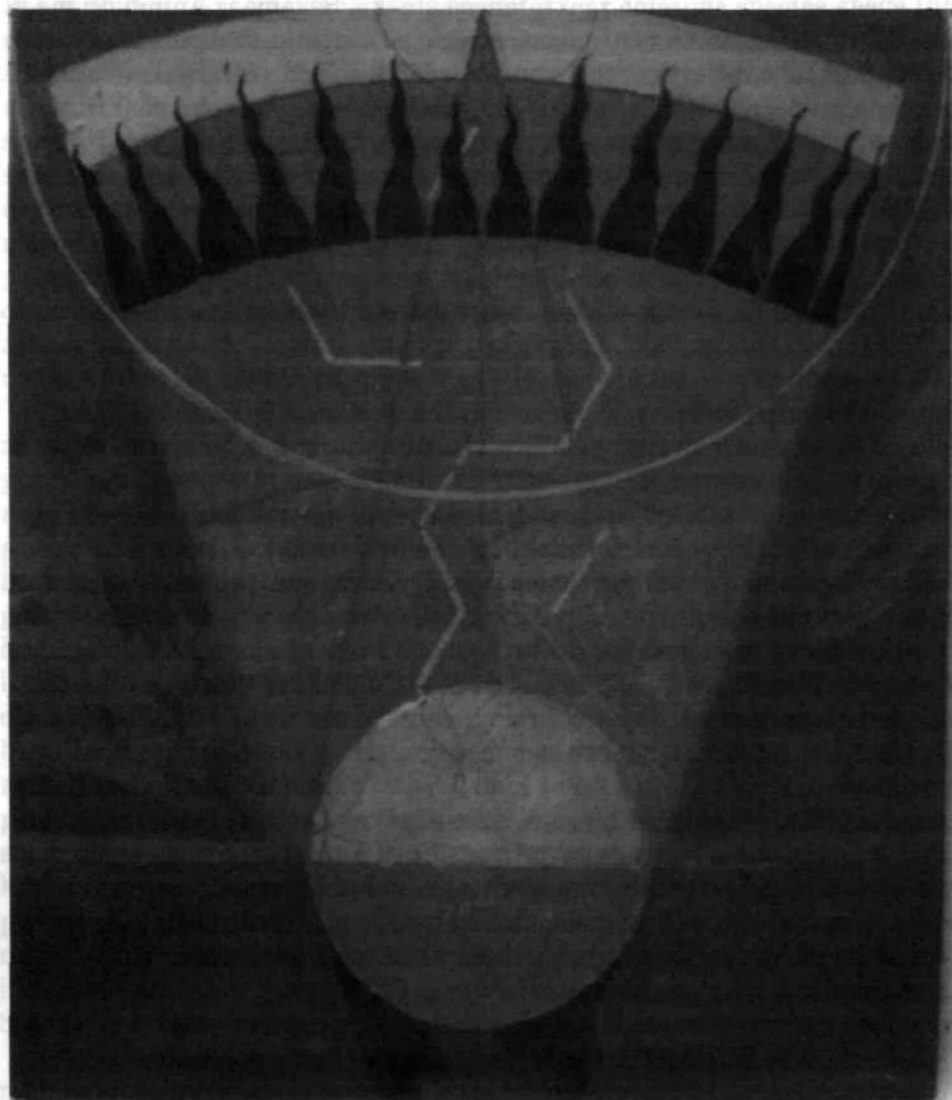
Pred tridesetimi leti je bil pisemski nabiralnik, kot bi rekel Aristotel, pisemski nabiralnik! To je bila hišica, v katero so se stekale na papir zapisane besede prijateljev in sorodnikov od blizu in daleč. Ko si v njem našel pismo, si upal na najboljše in bil pripravljen na najslabše: le kdo mi piše in kaj mi bo novega povedal? Tiste čase je bil telefon eksotika. Ljudje smo se na daljavo pogovarjali le prek pisem. Hišni pisemski nabiralnik je bil terminal vstopnih klicev, rumen poštni nabiralnik pa terminal izstopnih klicev. Če me spomin ne vara, je bilo hrepenenje po pismu zelo razširjen pojav. Pismo je bilo namreč edini oprijemljivi dokaz, da nekdo misli nate. Celotroci, ki še niso znali brati, so lovili v dlan pikapolonice, jim peli čarne pesmice in jih pošiljali v nebo s prošnjo, naj za božjo voljo vendar prinesejo pismo! Za mamó je bilo pisanje obred. Pisala je zvečer, ko smo šli otroci spat, ko je bil mir, ko je bila kuhinja pospravljena in posoda pomita. Takrat je napočila ura krasnopisa. Mati je risala črke s pereznikom, ki ga je pomakala v stekleničko pariško modrega črnila znamke Pelikan. Premožnejši sorodniki pa so se že takrat važili z »mobilnim« pisalnim priborom. Stric Jožko, filharmonik kozavega obraza, debelih, vodeno modrih oči, je pisal z nalivko znamke Mont Blanc. Ta nedosegljivi vrh vseh pisal je imel 14-karatno zlato pero in je bil za smrkavca, čigar oče je delal v tovarni Saturnus, enako nedostopen kot snežni vrh 4807 metrov visoke Bele gore.

Prvo ljubezensko pismo sem napisal, ko mi je bilo petnajst let. Bil je mesec maj, drevesa v sadovnjakih so si nadela poročne obleke, v zraku je omamno

dišalo. Ko sem s pogledom padel v globok tolmun Aninih zelenih oči, mi je vzelo sapo. Pomislil sem, da me bo kratkomalo pobralo, zadušilo, da bom kar omedlel in se utopil v magičnem kalejdoskopu te ubijalske krasote! Odmaknil sem pogled, da bi se rešil, da bi se povrnil k sebi, a je bilo že prepozno. Škoda (kot bi rekel nogometni komentator na Eurosportu) je bila tu, nepreklicna in nepopravljiva. Nič več nisem bil pri sebi. Ko sem vdrugo pogledal v vrtoglavost vzbujajoča zelena vrtnica, me je spet spodsekalo. V tretje gre rado, pravijo, ampak meni je gladko spodletelo – znova sem bil prisiljen pogledati vstran. Da bi v tej silni odrevenelosti spravil iz sebe še kakšen glas, je bilo popolnoma iluzorno! In tudi če bi se mi posrečilo aktivirati glasilke, mi gotovo ne bi uspelo povedati niti enega samega smiselno zaokroženega stavka. Sevanje iz Aninih oči me je uročilo, omrtvičilo in mi neusmiljeno streglo po življenju. Zadajalo je nevarne, boleče poškodbe mojemu organizmu. Brezdanja zelena požiralnika sta imela pogubno privlačno moč. In vendar – to je bilo čudno – se nisem zbal zase, za svoje zdravje. Nasprotno, hotel sem se predati, hotel sem se ji izročiti, hotel sem ji reči, na, tu me imaš, pokončaj me, stori z mano, kar želiš. Ampak niti to ni bilo mogoče. Jezik v ustih je bil kot priraščen na spodnje dlesni, čeljusti so, na široko odprte, le nemo zijale. Rdeč od sramu sem se obrnil in stekel proč. Ampak, figo! Kamor koli se sem se zatekel, nisem videl drugega kot njene oči. Čarovnija je hotela, da se je slika zelenih vrtnicev tako zalepila na očesni mrežnici, da jo nobena druga podoba ni mogla pregnati z zaslonov. Neizbrisno je obtičala na zrklih in mi – tako je kazalo – za vselej pohabila vid. Razmišljal sem, kaj lahko storim, kako naj si pomagam. Edino, kar mi je padlo na pamet, je bilo, da se zaupam listu papirja in živčno čakam na odgovor. Ker ga ni bilo, sem napisal še eno pismo, v katerem sem zagrozil, da se bom vrgel pod vlak. Ko tudi to ni vžgalo, sem začel pisati dnevnik. V naslednjih treh letih so se občutki razbolelosti, brezizglednosti in duševne razblinjenosti izlivali med višnjeve platnice zvezka, ki sem ga skrbno zaklepal pred radovednimi pogledi. V vsem tem času nisem niti enkrat zmozel poguma, da bi Ano ogovoril. Nazadnje sem se odločil, da bom še enkrat poskusil s pismom. Preden sem oddal tistih nekaj vrstic, sem jih pokazal najboljšemu prijatelju. »Napiši, kar hočeš,« je rekel Marko, »samo tega ne smeš, da jo imaš rad. Babe ne padejo na to! Če boš to napisal, si opelel.« Ubogal sem in napisal še eno pismo, tokrat brez inkriminiranih čustev. Naslednjo soboto sva z Ano v kinu Triglav iz sedme vrste gledala Hitchcockov *Psycho*. Od škilaste blagajničarke sem sicer zahteval sedeža v zadnji vrsti, a je bila, kot po navadi, razprodana. Med projekcijo je moja potna dlan stiskala Anino ledeno ročico: kratek-nežen, kratek-železen, dolg-zgovoren stisk. Veliko pozneje mi je Ana zaupala, kakšna panika jo je ob tem zgrabila. Ker ni obvladala Morsejeve abecede (saj je tudi jaz nisem!), je bila prepričana, da jo opozarjam na nevarnost, ki preti iz dvorane. Obsedla jo je misel, da je nekje v temi njen oče, kateremu se je zlagala, da gre v kino s prijateljico.

Ko sem 1969. leta moral v vojsko, je Ana za eno leto odpotovala k staršem v Avstralijo. Njen stari je bil imenovan za šefa trgovskega predstavništva Lesnine

v Sydneyju. Zamislite si, prosim: jaz v vojski, vojna pošta 59173, Tetovo, Makedonija, Ana pa je v New South Walesu, Sydney, 6 Queen Elisabeth Blvd. – 10 250 milj zračne razdalje! K fantom v Tetovo so hodila dekleta na obisk iz cele države, le moja je bila predaletč. Telefonske govornice v vojašnici takrat niso bile v navadi, faksa še niso izumili, E-mail pa ni nastopal niti v znanstveni fantastiki. Ničesar ni bilo, razen, hvala bogu, pošte! Torej sva si izmenjavala pisma! By Air! Dvakrat na mesec. V enem letu 24 mojih in 24 Aninih, skupaj 48 pisem! Anino pismo je imelo name učinek tabletke elesdija. Priklicalo je pred oči podobo angela. Rahlo neostra, zamegljena je migljala v čudno mehki, dimnati svetlobi, kot krhke, nezemeljsko erotične deklice na fotografijah Davida

Hamiltona. Fatamorgana sredi nasadov tetovskega fižola. S pismom v roki sem treniral oči, da premagajo daljavo med Tetovom in Sydneyjem in za zabrisanimi obzorji otipajo gorišča globokih zelenih tolmunov. Anina pisma sem nosil na srcu, v levem srajčnem žepu. Nisem zaupal preprosti ključavnici na železni omarici v spalnici kasarne. Ta reč ni bila nikakršna ovira za moje tatinske soborce. Ne le varnejše, tudi praktičnejše je bilo: lahko sem jih prebiral, kadar koli sem utegnil, časa pa sem imel na pretek. Kmalu po prispetju sem vsako pismo kar hitro znal na pamet. Kljub temu sem kar naprej strmel v njen rokopis. Take nežne vijuge so se zarisale samo Ani! Pisava je bila najlepše ogledalo njene duše! Mehka, okrogla, prhutava, romantična! Pisma sicer niso bila odišavljena, in vendar je imel ta avstralski papir neki poseben vonj, neki plemenit, aristokratski duh, ki mu vesoljni smrad Tetova ni mogel do živega. Vse moje osebne reči, vključno s knjigami, ki sem jih prinesel od doma, so kmalu privzele vonj vojaške kuhinje, duh zelja in ovčetine, le Anina pisma so se temu trdovratno in čudežno upirala. Papir je bil zmeraj enak: tanek in rahlo hrapav, s suhim žigom v vzglavju. Ko sem se ga dotikal, sem imel prijeten občutek, da božam Anino kožo. Pogosto sem priprl oči in si ga podrgnil ob lica ali pritisnil na ustnice. Ko je drsel po obrazu, je papir šelestel z Aninim glasom. Da bi lahko v miru poslušal njen šepet, sem se pogosto odmaknil od čete, čim bolj stran od zvedavih in posmehljivih pogledov. Kmalu so me vojaki imeli za prevzetneža in čudakarja. Seveda nisem pogrešal njihovega prijateljstva, drugovanje z Aninimi pismi mi je zadoščalo. Nisem se mogel dovolj načuditi svoji sreči, da lahko končno brez velike fizične bolečine zrem v čudež Aninih oči. Pogubni zeleni vrtinci so iz neznanske daljave svetili milo in prijazno! Zabrisani obeti sladkih besed so žuboreli tiho in skrivnostno. Tudi ko je pisala o najbolj stvarnih rečeh – in izključno o teh je Ana pisala (recimo, o gugalnih stolih Kennedy, ki jih je tovariš oče za pet milijonov dolarjev na leto prodal Avstralcem) –, se mi je zdelo, da iz teh slik preprostega vsakdanjega življenja veje žametna mehkoča hrepenjenja. Aninina pisma so imela to čudežno lastnost, da so pela med vrsticami. Samo zaslutiti sem moral neizrečeno. Ti listi so bili zame kot kristalni kamni iz Peruja, ki oddajajo energijo in polnijo svoje lastnike s skrivno močjo preživetja. Zelo sem pazil, da so bile moje roke vselej neoporečno čiste, preden sem si privoščil ljubkovalnih igric z dragocenimi pismi. Listov nisem nikoli ranil z nepremišljenim mečkanjem ali naglim in grobim zlaganjem. Tudi zato so bila Anina pisma, kljub pogosti rabi, zelo dobro ohranjena.

Po enem letu sva se oba z Ano na isti dan vrnila v Ljubljano in se pri priči poročila. Brez ceremonij in pompa, brez vednosti staršev, brez diplom v žepu, brez službe in brez denarja. Poroko sem ji – nekako mimogrede in potuhnjeno – omenil šele v svojem sedemnajstem pismu iz dežele fižola. Potrudil sem se, da sem stavek formuliral v ležernem, malodane šaljivem tonu: Ali ne bi bil štos, da bi se midva lepega dne znašla pred slovesnim obličjem matičarja? Ta predlog je Ana sprva kar lepo preslišala. Šele v odgovoru na moje devetnajsto pismo je vprašala: Kako si mislil tisto z matičarjem? Vprašanje sem seveda brž

razumel kot obljubo privolitve. Tega niti v najdrznejših sanjah nisem pričakoval. Kako, s čim sem si to prislužil? Da bi me Ana vzela – to ni bilo za misliti! In vendar me bo! Tistega vročega tetovskega dneva ne bom nikoli pozabil – ker sem devet ur zdržema prepeval komad Belih vran *Presenečenje*. Šele večerna trobenta je ukazala počitek tudi za moj hripavi glas. Kaj se je mahoma premaknilo v njeni glavici – nisem vedel. Kako sem si sam stvar zamišljal – tudi nisem vedel. Kakor koli že, med dvajsetim in štiriindvajsetim pismom sva se »vse zmenila«. Ta domenek je bil in ostal edini nebeški pojav v mojem življenju. Dva oblaka na nebu sta se zmenila, da se združita v enega! Nobenega načrta nisva imela, nikakršne poti nisva začrtala, razen tega prvega koraka, ki je vodil do matičarja. Matičarja sem si predstavljal kot svetega Petra, ki odklene vrata v raj. Od matičarja naprej so vse stezice vodile v nebo, v nirvano. Pozneje sem večkrat razmišljal, kako bi se stvar iztekla, če bi takrat imela prenosne telefone. Vprašanje je, ali bi se sploh poročila. Telefonski pogovor je vendar nekaj trivialnega, nekaj površnega, nekaj bežnega, od njega ne ostane popolnoma nič! Pismo pa je globoko premišljena reč, nekaj zavezujočega, nekaj večnega!

No ja, najin zakon je zdržal celih pet let. Razšla sva se prijateljsko, brez drame. V svojem nedramatičnem razmerju se nisva niti enkrat sporekla! Nikoli v ničemer nisva pretiravala. Med nama ni bilo neprijetnih nasprotij, napetosti, neznank. Pet let je preteklo brez skomin po zakonski nezvestobi, brez laži, brez usodnih nesporazumov! Narobe je bilo edino to, da mene ni več bolelo, ko sem ji pogledal v oči. Ko je izginila moja bolečina, je splahnel tudi njen užitek ob mojem trpljenju. Lesk v njenih očeh je ugasnil. Telesne reči med nama so postale rutina, razgovori banalni, druženje zgolj tehnično. Fizično sva si bila blizu, duševno pa zelo daleč. Dogajalo se je nekaj popolnoma obratnega od časov, ko je bila ona v Sydneyju, jaz pa v Tetovu. Ampak dobro, če se dva naveličata drug drugega samo zato, ker enega drugi ne boli več, drugega pa začne boleti ravno to, da je prvi ozdravljen, potem res nista ustvarjena za skupno življenje! Razveza je bila torej neizbežna, ločitev pa kar se da sporazumna. Ko sva iz stavbe sodišča stopila na Tavčarjevo ulico, je iz črnih oblakov žalostno curljalo. Včasih si mislim, da bi bila morda še dandanes poročena, če bi bila najina zveza bolj korespondenčne narave. Če bi sklenila neke vrste dopisni zakon. Neverjetno lepo sva se ujemala v pismih.

Ko sva šla narazen, je Ana zahtevala, da ji vrnem pisma, ki mi jih je pisala iz Sydneyja v Tetovo. Zakaj? Kaj jo je na vsem lepem pičilo? To je bil zame dokaz, da želi izbrisati spomin na tisto, kar je bilo v najinem odnosu najlepšega. V redu, sem si mislil, če je konec, naj bo definitivno konec. Brez milosti. Pokopljimo preteklost! In čeravno nerad, sem ji vrnil njena pisma, ona pa je meni vrnila moja. Po petih letih sem tako dobil priložnost, da spet preberem tistih 24 pisem, ki so romala iz Tetova v Sydney. Imel sem občutek, da tistih vrstic nisem napisal sam, ampak moj pokojni jaz. In vendar sem se moral prepoznavati v motni vsebini in begotnem slogu teh pisem. Presenetilo me je, koliko sanjskih stvari je Ana slišala od mene. Nisem prepričan, da bi bil zdaj sposoben –

v stanju, ki je tako daleč od tiste duševne razblinjenosti – stkati tako nežne čipke iz možganskih meglic in srčnih pajčevin. Spravil sem pisma v predal kot drag spomin – z nejasno predstavo v glavi, da bo nekoč morda prišel čas, ko jih bo nekdo še kako rad prebiral.

Minevala so leta, in čeprav sem imel razmerja z mnogimi ženskami, nisem nobeni več napisal pisma. Prisegel sem: nobenih klinčevih črk več! Omisli sem si telefon in pozneje še takega z odzivnikom. Življenje je postalo enostavnejše, veliko praktičnejše. Zmenki so se bliskovito vrstili, ženske so legale v posteljo brez komplikacij, brez epistolarnega sluzenja, brez ene same tintne packe. Prišel sem do zaključka, da je pisanje pisem nekaj neskončno samotnega, nekaj nezno-sno gluhega. In pošta je nekaj tako polžjega, da se bog usmili! Spomin na dopisovanje z Ano je bledelel in spraševal sem se, kako neki sva sploh preživela čas med eno in drugo dopisno masturbacijo. Z navdušenjem sem se prepustil pustolovskim čarom svoje nove telefonske eksistence. Spoznal sem, da je čas čakanja na potešitev želje – prazen, zapravljen, izgubljen čas. Odgovor mora biti hipen! Pre-sledke med željo in potešitvijo je kratkomalo nekaj smešnega. Preteklost, ko so pisma kapljala v pisemski nabiralnik in tam potrpežljivo čakala, da sem ga odklenil, je bila skoraj pozabljena. Z njo vred pa tudi primitivno obredje, ki je pi-semki nabiralnik naredilo za nekakšen oltarček, okoli katerega se je vrtel čas otroštva in odraščanja. Le čemu je bilo to podobno!? Pločevinast zabojček smo otipavali s pogledi, kukali vanj skozi luknjice in režice, s trepetajočimi prsti smo ga hiteli odklepati in po tihem upali, da bomo v njem uzrli belo ovojnico (v plaviv so bile uradne vsebine). Kakšno razočaranje, če je bil prazen! Soseba Neža je vsako jutro zakrakala v mojo mamo: »Pavla, ali je poštar že prišel?« Ni mogla verjeti, reva, da je mož v Nemčiji tako zgaran od dela, da še pisma ne more napisati (tako jo je namreč tolažila Pavla). Temu primitivnemu življenju je telefon zadal smrtni udarec. Telefon ne čaka, telefon se naznani z zvočnim signalom, ki povzroči poplah in terja takojšen odziv. Telefon preteče naznanja požar, ki nekje besni in ga je treba nemudoma pogasiti. Telefon je živa iskra: teče, vijuga, skače! Ljubezen je prisilil, da manj spi in več govori, da se hitreje vrti, da svetleje gori. Telefon je teror pospeškov. Partnerji so postali nezaščitene tarče. Na njih se strelja ob vsakem času in iz vseh položajev. Telefon nezgješljivo zadene cilj. Dosegljivost je malodane absolutna.

Ampak leta minevajo in ravno ta dosegljivost in stoodstotna razpoložljivost me počasi začenja utrujati. Ta inflacija breztežnega govoričenja mi gre na živce! Pismo je izbiralo besede, telefon ni prav nič izbirčen. Moja prijateljica Irena me ne pokliče, da bi mi kaj povedala, ampak da bi govorila. Kar tako, tjavendan. Tako se zdi, čeprav njeno čebljanje ni povsem brez skritega namena. Irena je ena izmed siren, ki me mamijo, naj se vkrcam na barko, ki pelje v Indijo Koromandijo. Ampak jaz se ne pustim zapeljati. Slutim, da se vsako križarjenje prejkoslej konča v istem puščobnem pristanišču, iz katerega človek skuša ubežati. Ti kar lepo bodi tam, kjer si, si mislim, in jaz bom tam, kjer sem! Irena sirena postaja nestrpna, in to mi ni všeč. Ko mi je Ana na koncu pisma napisala

pozdravček in poljubček čez morje leti, je ta njen poljub iz Sydneyja do Tetova potoval sedem dni. Kaj se je pa dogajalo vmes, v premoru med dvema pismi? Tek praznega časa? S stališča informatike – se ni zgodilo nič! S stališča srčne kemije pa se je vendarle nekaj godilo. Ne smemo namreč pozabiti, da sta za poljub potrebna dva! Anin poljub je bil torej le polovica poljuba. Najin poljub se je dopolnil šele, ko je prispela iz Tetova v Sydney druga – moja polovica. Se pravi, da je ta famozni epistolarni poljub dejansko trajal celih štirinajst dni! To potemtakem pomeni, da čas teh štirinajstih dni ni bil čas praznine in samote, ampak je bil čas poljubljanja! Šele zdaj spoznavam, da je Irenin telefonski cmok-cmok mačji kašelji v primerjavi z Aninim poljubom. Ljubezen ne potrebuje hitrosti, ljubezen išče intenzivnost. Ljubezen se peče na počasnem ognju, gospodična Irena!

Petindvajset let sem hitel, hlatal, drvel. Kaj imam od tega? Prehitel sem sama sebe in ostal brez časa. Čas, ki je bil v eri korespondence med dvema replikama rezerviran za fantaziranje o partnerju, je praktično likvidiran. Telefon je odpravil štirinajstdnevno trajanje poljuba. Vojak iz Tetova, ki je hrepenel po pismu s poljubom, je z gorečo močjo svoje želje poskušal telepatsko vplivati na prijateljico, da mu čim prej odpiše, in na poštno podjetje, da čim prej dostavi pisemsko pošiljko. Ah, nepopisno trnova, blagoslovljena sladkost čakanja na pismo! Tam doli v Tetovu je nekdo gorel od neučakanosti. Čas bi mu gotovo hitreje minil, če bi lahko pozabil, da je pisal in da pričakuje odgovor. Žal, to ni bilo mogoče: če nekaj hočeš na silo pozabiti, bo učinek ravno nasproten; nenehno boš imel pred očmi ravno to, kar želiš pozabiti. Zdaj je poljubov veliko več, so pa manj sladki. Ampak saj ne gre dobesečno za poljube! V bistvu gre za obzorje. Kdor ni začaran z zretjem v oddaljene, nedosegljive, nevidne in neslišne reči, ima zgolj sedanost. Ušivo zdajšnjost, ki jo je mogoče pri priči otipati in sproti použiti. Naj se sliši še tako absurdno, človek, ki ne pričakuje pisma, je človek brez prihodnosti. Če me kaj spravlja v obup, je to dejstvo, da v mojem – tako imenovanem pisemskem nabiralniku ni pisem. Ali kot bi rekel Gabriel García Márquez: EL COLONEL NO TIENE QUIEN LE ESCRIBA. Polkovniku nihče ne piše.

V redu, jaz nisem bil nikoli polkovnik, bil sem navaden vojak. Vojak, ki mu je nekdo pisal! Imel sem pisma neke Ane. Ostal sem brez njih. In kaj zdaj? Ali naj se v poznih zrelih letih vržem v pustolovščino nove korespondence? Popolnoma izključeno! Če prav premislim, je edina možnost, da še kdaj dobim kakšno pismo – Ana. Moja stara dobra Ana! In to sem ji tudi povedal. V slušalko sem ji rekel: Ana, saj ti ni treba nič pisati. Pisma so že napisana. Moja in tvoja. Samo odpošljati jih je treba. Ampak – ne vseh naenkrat! Enega za drugim, prosim, v istem vrstnem redu, kot so bila napisana pred tridesetimi leti. Pazi samo na to, da odpošlješ pismo na isti dan, kot je bilo datirano. Jaz prvi začnem in ti pošljem svoje prvo pismo, ti mi pošlješ svoj odgovor in tako naprej – do tvojega zadnjega, štiriindvajsetega pisma. Prosim, Ana! Še enkrat mi podari tisto leto. Pisemski nabiralnik bo spet pisemski nabiralnik!

Danes, 22. septembra 1999, sem v pisemskem nabiralniku našel prvo Anino pismo. Datirano je bilo dne 21. septembra 1969. Prihodnost se je končno vrnila.